

Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini Ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik

Aynur Köse¹

koseaynur@hotmail.com

ÖZET

Geleneksel bağlarından koparak yabancı bir yerde varlık mücadelesi veren ve aidiyet arayışı içinde olan bireyler için "aynı yerden gelmek" büyük önem taşır. Kentin yeni sakinlerinin yeni hayatlarına uyum sağlamalarında, cemaatsel bağların bir örneği olan hemşehri dernekleri büyük işlevler üstlenmektedir. Bu dernekler, modern örgütlerden farklılaşan örgütlülük yönü ile toplumsal değişime özgü bir ara kurum niteliği gösterir. Memleketin geleneksel ve kültürel özelliklerini yaşatmaya çalışan hemşehri dernekleri ayrıca yerel siyasete katılımı sağlayarak kentte etkin bir baskı grubu haline gelebilmektedir. Bu nedenle hemşehri dernekleri üzerinde yapılan incelemeler, siyasal katılım, sosyal dayanışma ve ekonomik ilişkiler ekseninde yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hemşehrilik, hemşehri dernekleri, aidiyet, küreselleşme, örgütlenme.

ABSTRACT

It is very important to comes from same region for individuals which have a property challenge and seperated from traditional relations. Citizentry associations that are example of congregation ties takes on big functions in which city's new residents harmony to new life. This associations display characteristic of interlude institution that special to social changing, to become different way of organized from modern association. Citizentry associations work for to be lived homeland traditional and culturel characteristic and furthermore they can become an effective pressing group in the city in which way supplying participation of local politics.

¹ Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü Doktora Öğrencisi.

Aynur KÖSE

Therefore the investigation among the citizenry associations become dense axis of political participate, social solidarity and economic relation.

Keywords: Citizenry, Citizen Association, the state of belongning, globalization, organization.

Giriş

Gündelik hayatın içinde ilk kez karşılaştığımız insanlara yönelttiğimiz "Nasılsınız?" sorusunun hemen ardından gelen "Nerelisiniz?" sorusunun ya da insanların birbirlerine "hemşehrim" diyerek bir anlamda samimiyetlerini göstermeye çalışmalarının ne anlama geldiğinin çoğu zaman farkında olmayız. Ancak hayatın bir parçası haline gelen ve üzerinde hemen hiç düşünülmeyen bu sorular ve ifadeler, Türkiye toplumunun modernleşme ve kentleşme sürecini değerlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır.

Bugün baktığımız noktadan özellikle 1940'ların ortasından itibaren çok partili hayata geçiş ve sanayileşmenin başlamasıyla, köylerden kentlere göçün ve dolayısıyla toplumsal değişimin hızlandığı görülmektedir. Bu süreçte ilk olarak kentlerin yüzlerinin değiştiğini söylemek mümkündür, öyle ki günümüzde büyük şehirlerde yaşayanların büyük çoğunluğu memleket hasretini içinde duyanlardan oluşmaktadır. Umut edilen, hayaller kurulan kent yaşamı ile mücadeleye başlanan hayat arasındaki fark da kentin yeni sakinlerinin eski kimliklerini koruma çabalarını artırmaktadır. Bu noktada ise devreye, göç etmek zorunda kalan insanların memleket özlemlerini dindirmelerine yardımcı olan "hemşehrilik kültürü" ve "hemşehri dernekleri" girmektedir.

Toplumsal ilişkilerin ve pratiklerin bir kısmının fiziki mekânla doğrudan bağlantılı olarak kurgulanması ve bu şekilde anlam kazanması söz konusudur. İncelendiğinde vatandaşlık, göçmenlik, yabancılık, mahallelilik, semtlilik gibi toplumsal ilişkilerin ana temasını, mekânsallığın oluşturduğu görülmektedir. Hemşehrilik de bu şekilde değerlendirmek mümkündür çünkü hemşehrilik, coğrafi bir mekândan ve ona ilişkin tahayyülden doğan bir olgudur. Zira Türkiye örneğinde insanların coğrafi bir alanla kurdukları tahayyüller içinde en kapsamlısının "memleket"e ilişkin olduğu gözlenmektedir.

Bu değerlendirmelerden hareketle çalışma kapsamında Türkiye'deki hemşehrilik olgusunun toplumsal ve örgütsel alanlardaki niceliksel çokluğundan hareketle, mekânsal bir kavram olarak memleketeye dayalı hemşehrilik oluşumları ile hemşehrilik ilişki ağlarına dayalı örgütlenmeler arasındaki bağlar ele alınmaktadır. Buradaki amacım hemşehrilik üzerine genellemeleri tekrarlamaktan ziyade, konuyu küreselleşme sürecinde

Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini Ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik

güçlenen bir aidiyet bilinci olarak özgün bağlamları içinde incelemektir. Özellikle 2000'ler Türkiyesinde, bir aidiyet bilinci olarak hemşehrilik nasıl biçimlendiği üzerinde durulması planlanmaktadır.

I. Kentte Varolma Savaşının Bir Parçası: Hemşehrilik

Kemal Sunal, Şener Şen ya da İlyas Salman'ın başrollerinde oynadığı ve çoğu zaman "taşı toprağı altın" diyerek köyden kente gelen taşra delikanlısının yaşadıklarını anlatan filmlerde, çalınan ilk kapı genelde hemşehrinin evi olur. Hayatın yansımaları olarak değerlendirebileceğimiz bu filmlerde, çoğu zaman trajikomik olaylarla birlikte, hemşehrilik kültürünün nasıl işlediğine tanık olmak mümkündür.

Gündelik hayatın içine sızmış olan ve çeşitli vesilelerle tekrarlanan "hemşehrim" kelimesi, aynı memleketten göç edenlerin birbirleri için kullandıkları bir tanıma sıfatıdır. Hemşehri tanımlamasının ortaya çıkabilmesi için en az iki kişinin olması gerekir, diğer bir deyişle hemşehri tanımı gereği ilişkiseldir. Bu ilişkiselliği içinde hemşehri, aile kökeni aynı coğrafi alan olan ve kendisiyle hemşehrilik bağı tanımlanan kişidir (Kurtoğlu, 2007). Yani birbirlerini tanımayan kişiler, karşısındakinin fiziksel görünüşüne, konuşmasına bakarak birbirlerini coğrafi alana referansla kategorileştirerek, birbirlerini "biz" ve "onlar" olarak değerlendirirler. Bu durumda kişi kendisini öznel olarak coğrafi mekânla ve oraya ait olan diğer insanlarla, oranın kültürü ve çevresiyle özdeşleştirmektedir.

Kişisel kimlik bağlamında birey, sembolik olarak bir yer ve oraya ilişkin cemaatle kendi arasında özdeşlik kurarak ve toplumsal ilişki ağlarına dâhil olarak hemşehrilik kültürü içindeki yerini almaktadır. Ancak "hemşehri" sözcüğü bir sıfat olmanın ötesinde, kişiyi ve o kişinin toplumsal durumunu tanımlaması bağlamında, yani toplumsal kimlik düzeyinde büyük öneme sahiptir. Göçle gelen ve geldiği kentte tutunmak için coğrafi referanslar etrafında gruplaşan insanlar için hemşehrilik, işlev ve anlam değiştirerek yeni bir boyut kazanmıştır. Bu durumu net olarak yerel siyasette görmek mümkündür.

Gündelik hayatın bir parçası olan bu kavramın, bir samimiyet ifadesi olmanın ötesinde günümüzde, kent yaşamında farklı işlevler yüklenen bir sivil toplum örgütü haline gelmiştir. Bu bağlamda hemşehrilik hem toplumsal bir olgu, hem de bir örgütlenme biçimi olarak çoğul anlamlar taşımaktadır. Bunun nedeni ise her bir hemşehrilik kategorisinin bir kimliği yansıtması ve her bir kimliğin başka toplumsal olgularla ve kimliklerle etkileşim halinde olmasıdır.

Aynur KÖSE

I-a. Geleneksel Bağların Kente Taşınması

1940'lı yılların ortasından itibaren çok partili hayata geçiş ve sanayileşmenin başlaması ile Türkiye'de büyük bir dönüşüm ve toplumsal değişim sürecine geçilmiştir. Özellikle son 30-40 yıllık kentleşme süreciyle birlikte, köy-kır yaşamından kent yaşamına geçişin sorunları derinden hissedilmeye başlamıştır. Yaşanan göç süreci özellikle Türkiye ekonomisinin kapitalizme eklenmeye başladığı 1980'li yıllarda hızlanmış ve 1990'lı yılların ortasında zirveye çıkmıştır. Bu noktada ortaya çıkan mekanizmalar ise hemşehrilik gibi enformal ilişkilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki hemşehrilik, bireyselliğin ön planda olduğu kent yaşamına alışmak durumunda olan insanların dayanak noktası haline gelmiştir.

Hayatın bir parçası haline gelen hemşehriliği, Osmanlı'dan cumhuriyete miras kalan merkez-çevre çatışması çerçevesinde değerlendirmek de mümkündür. Kentli-köylü/taşralı çatışması, kentleşme ve modernleşmenin hızlandığı 1980'li ve 1990'lı yıllarda, İstanbul başta olmak üzere, yeniden şekillenen büyük şehirlerin hemen hepsinde görülmektedir. Bu süreçte kentlerin alt ve alt-orta gelir grubundaki yeni sakinlerinin ilksel bağlara dayalı bir ikamet, örgütlenme ve iktisadi ilişkiler bağı oluşturdukları gözlenmektedir (Kurtoğlu, 2003: 57-61). Bu noktada etnik, tarikat gibi modern dünyada etkinliği azalan toplumsallıkların bu tip dernekler, siyasi parti örgütlenmeleri ve benzeri kuruluşlarda devam ettiğini söylemek mümkündür (İnsel, 2003: 27). Siyasi modernleşmenin göstergesi olarak değerlendirilebilecek olan bu durumu, kentin yeni sakinlerinin toplumsal dayanışma ve yardımlaşma ihtiyacını karşılayacak yöresel bağlara dayalı hızlı örgütlenme şekli olarak yorumlamak mümkündür.

Hemşehriliğin bu denli yaygınlaşmasını sağlayan bir diğer neden de 1980'lerin politik ortamıdır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin devlet eliyle toplum ve siyaset tasarımı projesinin yarattığı depolitizasyon sürecinde döneme hakim olan sıkı kurallar nedeniyle, 1970'lerde yaygın olan politik ve ideolojik örgütlenmeler yerini sosyal dayanışma amaçlı sivil toplum örgütlerine bırakmıştır. Buna bağlı olarak daha çok yardımlaşma, dayanışma temelinde kurulan hemşehri derneklerinin, Türkiye'deki örgütlenme anlayışının büyük bir kısmını temsil edecek şekilde geliştiği gözlenmektedir.

Yerel değerlere dayalı bir örgütlenme olarak hemşehriliğin gelişiminde yaşanan modernleşme sürecinin de büyük payı vardır. Modernleşmenin ortaya çıkardığı toplumsal değişim sürecinde toplumsal yapıya şeklini veren unsurların aynı hızda değişerek, günlük yaşama girememesi söz konusudur. Bu bağlamda hemşehri derneklerini, Clifford Geertz'in "primordial" yani

Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini Ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik

ilksel bağlar diye tanımladığı, aşiret, klan, din, dil, etnik ve mezhepsel kimlikleri temsil eden değerler üzerinden kurgulanan bağlara dayalı dernekler olarak ele almak da mümkündür (1963: 109). Hemen her ilde sayıları onları aşan hemşehri dernekleri, ilksel bağlara dayanan ve farklı sosyo-ekonomik statü gruplarına mensup insanları bir çatı altında toplayan kurumlar olarak hayatımızdaki yerini almıştır.

Derneklerle ilgili olarak dikkat çeken bir diğer husus ise, buralarda, cemiyet yapısına geçememiş, cemaat yapısından kurtulamamış toplumsal bir yapının bulunmasıdır. Diğer bir deyişle hemşehrilik ilişkisi ve hemşehrilik derneklerinde hem geleneksel toplum yapısının izleri hem de değişim ve dönüşüm dönemlerine özgü bir yön bulunmaktadır. Geleneksel bağların kent yaşamına taşınarak kır ve kentin birlikteliğini sağlaması anlamında hemşehri dernekleri, diğer örgüt ve ilişki biçimlerinden farklılık göstermektedir.

I-b. Küresel Dünyada Bir Aidiyet Zemini Olarak Hemşehrilik

Küreselleşmenin etkisiyle, toplumların hızlanan ritmine ayak uydurma noktasında değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede insanların ayaklarının altındaki zeminin hızla kaydığını hissettikleri bir ortamda aile bağları, hemşehrilik ilişkileri, etnik ve dini bağlar gibi aidiyet zeminleri, küreselleşmenin öteki yüzü olarak, paradoksal bir biçimde güç kazanmaktadır. Çünkü küreselleşme tüm toplumlarda, özellikle de "Batı"nın yakın periferilerinde, "tutunamama" endişelerini körüklemekte ve söz konusu özgüvensizliğin katmerlenmesine zemin hazırlamaktadır.

Küreselleşmenin yarattığı iktisadi ve kültürel sarsıntıların etkisiyle uluslar, kentler, yerellikler gibi coğrafi bölgelere bağlılıkların artması, toplulukların kendi farklılıklarını ifade etme ve tanımlama eğilimine hız vermektedir. Bu noktada kendisini şekillendiren diğer kimliklerin farkına varan bireyin, bilinçli olarak şahsi kimliğini oluşturma çabası da önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların sonucunda modern görünen ama aslında "geleneksel kalıplara uygun" bir siyasal hayat ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ortamda hemşehrilik, büyük şehirde kaybolmama, birbirine tutunarak var olma ve kendi geleneklerini unutmadan yaşadığı yere eklenme çabasının doğal bir sonucu olarak öne çıkmaktadır. Çünkü geleneksel bağlarından koparılan, kendilerini köksüz hisseden, yabancı bir yerde varlık mücadelesi veren ve bir yerlere ait olmak ihtiyacı hisseden bireyler için "aynı yerden gelmek" büyük önem taşımaktadır. Cemaatsel bağlara örnek olarak değerlendirilebilecek olan hemşehri derneklerinin bu denli yaygınlaşması, insanların tutunma ihtiyaçlarını karşılamasıyla doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir.

Aynur KÖSE

Modernleşmenin getirdiği belirsizlikten ve farksızlaşmaktan kurtulmak, koruyucu ve güven verici bir çerçeve bulmak gibi güdüler, bireylerdeki ortak yaşamsal birliktelik ihtiyacı gibi anlayışlar, cemaatçi arayışları da beraberinde getirmektedir. Çünkü cemaat bağları, kişisel güvenlik ve aidiyet ihtiyacını karşılamaktadır. Bauman, cemaatlerin, ulusun yaptığı gibi “güvenli bir cennet rüyasını” temsil ettiğini ve bu nedenle cemaatçiliğin deyim yerindeyse modern milliyetçiliğin bir devamı olduğu görüşündedir (2000: 270-276). Aşına olunana ve hayatının herhangi bir yerine konumlandırılabilir olana daha kolay güvenilebilmesinden hareketle, “insanlar daha yaklaşılabılır, ulaşılabilir, dokunulabilir gerçekliği olan grupları ve küçük cemaat topluluklarını tercih etmektedir” (Bilgin, 2007: 23). Zira bir kimlik, ancak hayatın cisimleşmiş alışkanlıklarında hayat bulabilir. İnsanların büyük topluluklarda, günlük yaşamları bakımından işlevsel ilişkiler kuramamasının nedeni de buralara kendilerine rehber olacak bir referans sistemi ve özdeşleşme modeli bulamamalarıdır. Bu durumda aile, mahalle, etnik veya dinsel gruplar, koruyucu, güven verici bir çerçeve (yuva fikri) olarak önem kazanmaktadır (Bilgin, 2007: 25). Benzer şekilde aynı yerden gelmelerinden hareketle benzer kültürel özelliklere, geleneklere, düşünce yapısına sahip olan insanlar için hemşehrilik ve hemşehri dernekleri, bir yuva niteliği taşımaktadır. Kısacası küreselleşme süreci hızlandıkça insanların, bireyler halinde global insanlığın küçük bir parçası olmak yerine, önemi ve etkinliği artan aşiretler, kabileler ya da tarikatlar, yani “cemaatler” içinde tutunmaya çalışma eğilimi artmaktadır.

I-c. Yakınlık Yanılsaması

Bir cemaatsel örgütlenme şekli olarak hemşehrilikte, coğrafi mekânın kendisi kültürün, kişisel ve toplumsal kimliğin konusu olmaktadır. İnsanlar genel olarak farklı bir kültürle karşılaştıklarında topluluk duygusu sıcak ve güvenli bir sığınağa dönüşmektedir (Keyman, 2002: 30). Öyle ki aynı ilden ya da ilçeden gelme dışında aralarında hiçbir bağ olmayan insanlar, bir şekilde yolları kesiştiğinde, sırf bu nedenle kaç yıllık dost gibi davranma eğilimi göstermektedirler. Bu noktada Anderson’ın ulus-devletlerde yaşayan insanların, birbirlerini tanımasalar da zihinlerindeki toplum temsilinden hareketle birbirleriyle kurdukları ilişkiyi anlatmak için kullandığı “hayali cemaat” kavramını, aynı yerden göç eden insanların sadece bu referansla kurdukları bir ilişki olarak hemşehrilik için de kullanmak mümkündür (Anderson, 1993:23- 25). Çünkü bu tür toplumsal ilişkilerde coğrafi mekân, kültürün, kişisel kimliğin ve toplumsal kimliğin belirleyicisi olmaktadır. Bu yakınlık yanılsaması, mekânsal referanslarla birbirini koruyup kollayan bireylerin, toplumsal hayatta lobi haline gelmelerinin de yolunu açmaktadır.

Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini Ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik

İnsanlar genelde benzerleriyle bütünleştiklerinde kendilerini güçlü ve huzurlu hissederler. Bu nedenle de tarih boyunca kendilerini bir gruba ait hissetmek için çeşitli kimlikler inşa etmişlerdir. Çünkü bir grup aidiyeti temelinde oluşan kolektif kimlikler, grup üyeleri arasında özdeşleşme, bağlanma ve bütünleşme sağlamaktadır. Bu bağlamda kolektif kimliklerin, insanları bir arada tutan “sosyal bağ ya da çimento” niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür (Bilgin, 2007: 23). Konumuz açısından değerlendirildiğinde coğrafi alana referansla oluşturulan bir aidiyet olarak hemşehrilik temelinde de benzer özellikleri görmek mümkündür.

Kente gelen göçmenler için aile ve akrabalık ilişkilerinin yetersiz kaldığı yeni hayatlarını kolaylaştırmanın en kolay yolu, kente daha önce gelmiş dolayısıyla yabancı olmayan bu çevreyi daha iyi tanıyan hemşehrileriyle ilişki kurmaktır. Bu ilişkinin bir diğer nedeni de varolma mücadelesidir. Kentlerin çevresinde biriken ancak çoğu zaman kentin ekonomisinin bir parçası olamayan ve kültürüyle bütünleşemeyen kitleler, varlıklarını devam ettirmek için geleneklerini kent ortamına taşımak ve bunun etrafında toplanmak yoluna gitmektedir. Böylece gelenek ve göreneklerin kent ortamında sürdürülmesi ve yeniden üretilmesi sağlanmaktadır. Yüzyüze ve samimiyete dayalı yöresel geleneklerin özlemini çeken kentin yeni sakinlerinin imdadına, kent kültürüne entegre olmasında bir sığınak işlevi gören hemşehri dernekleri koşar. Bu birliktelikte ortak çıkar ve hedeflerin olduğuna dair inanç da önemli yer tutmaktadır.

II. Hemşehri Dernekleri

Günümüzde sivil toplum, birçok teoremin çıkış noktasını oluşturmakla beraber, pek çok toplumsal sorunun da çözüm noktası olarak görülmektedir. Üyelik, gönüllü olarak bir vakıf projesinde çalışmak ya da görsel ve yazılı medyada bu kuruluşların isimleriyle karşılaşmak şeklinde, birçok sivil toplum kuruluşu ile temasımız söz konusudur. Gündelik yaşamın içinde görünmez ilişki ağlarından oluşan yaşamın, egemen kodlarını sorgulayarak yeniden tanımlamaya çalışan toplumsal hareketler çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır (Tosun, 2006:32).

Sivil özgürlüklerin toplumun tüm üyelerine yaygınlaştırılması ve ulus-devlet süreci ile yurttaşlık düşüncesinin gelişimi sayesinde sivil toplum, modern toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Tosun, 2006:15-17). Bu çerçevede Taylor, sivil toplumun varlığının göstergesi olarak özgür dernek ve toplulukların bulunması ve bu örgütler aracılığıyla toplumun kendini yapılandırması gerektiğini belirtir. Bu örgütlerin devlet politikasını önemli ölçüde belirleyebildiği ve etkileyebildiği yerlerde, sivil toplumun varlığından bahsetmek mümkün olur (Taylor, 1990:98). Sivil toplum

Aynur KÖSE

anlayışının gelişmesiyle toplumsal, siyasal ve ekonomik yaşam alanlarını dolduran, gönüllülüğe dayalı tüm örgütlenmeler ve ilişki ağları da bu alanın içine dâhil edilmeye başlamıştır. Bunlardan biri de hemşehri dernekleridir.

Sivil toplum örgütleri arasında şemsiye bir tabir olarak hemşehri başlığı altında toplanabilecek örgütlenmeler genel olarak göç alan yerleşim yerlerindeki örgütlü yaşamın önemli aktörlerindendir. Hemşehrilik ilişkinin yapılandırılmış örgütlenmesi, bir grup hemşehrinin kurduğu dernek veya vakıflar olarak karşımıza çıkar. Bu dernekler geleneksel kır ortamından koparak kente gelen insanların kimlik ifadesinin bir aracı olarak büyük öneme sahiptir.

"Hemşehri dernekleri neden kurulur?", "Üyelerine ne gibi yararlar sağlar?", "Kente yeni gelenler için bu derneklerin anlamı nedir?" şeklindeki soruları çoğaltmamız elbette mümkündür. Aldığımız cevaplara baktığımızda, karşılaştığımız ilk olgu genelde insanların aidiyet arayışları olmaktadır. Memlekete, yani belirli bir yöreye; kent, kasaba, köy, kimi zaman da bölgeye aidiyet üzerine kurulu hemşehri derneklerinde, insanları hemşehriler olarak bir araya getiren temel öge, ortak çıkar ve hedeflere olan inançtır. Göçün niteliği yani nereden nereye göçüldüğü, eski yaşam mekânı ve yeni yerleşilen yerin yaşama koşulları, kişilerin hemşehrilik bağları etrafında örgütlenme eğilimlerinde etkili olan faktörlerdir.

Hemşehri dernekleri, sivil toplum örgütleri içerisinde olmakla birlikte modern örgütlerden farklı örgütlenme şekli ile yeni yapı içerisinde, hızlı toplumsal değişmeye özgü bir ara kurum niteliği taşımaktadır (Tosun, 2006:125-127). Resmi örgütlenmeler olmaları nedeniyle bu dernekler aracılığıyla hemşehrilik bağı resmi makamlarca onaylanmış ve tescillenmiş olmaktadır. Hemşehri dernekleri ayrıca hemşehri ilişki ağlarının ve hemşehrilik olgusunun devamlılığına en fazla katkısı olan örgütlenme şeklidir.

Hemşehrilik çerçevesinde şekillenen ilişki ağları incelendiğinde, formal kurallar değil, kişilerin birbirleriyle güvene dayalı olarak kurdukları kuralların belirleyici olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda kentleşme sürecinde enformal ilişkilerin izlerini, kentlerdeki örgütlenmelerde açıkça görmek mümkündür. Köyünden veya kasabasından ayrılıp büyük şehre gelenler, bu dernekler aracılığıyla hemşehrilerini tanıma ve onlardan destek alma imkânına kavuşmaktadır. Ayrıca kentin yeni sakinlerinin bu derneklere üye olmak suretiyle sosyal dayanışma sağlamaları ve kendi hayatlarını ilgilendiren siyasi kararları örgütlü bir biçimde şekillendirmeleri söz konusu olabilmektedir. Zira kent içinde aile, akrabalık ilişkilerinden

Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini Ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik

sonra, en kolay hemşehrilerle ilişki kurulabilir. Kente daha önce gelmiş, dolayısıyla ona yabancı olan bu çevreyi daha iyi tanıyan hemşehriler ile ilişki kurmak hayatı kolaylaştırmanın bir yoludur.

Hemşehrilik ayrıca kırdan kente göçle ortaya çıkan bir kavram olduğundan metaforik olarak bir “gecekondu” olgusu olarak algılanmaktadır. Diğer bir deyişle hemşehrilik, kentle bütünleşme sürecinden geçenlerin girdikleri bir ilişki türü olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise hemşehrilikğin memleketten uzakta olmayla ilişkili olması ve memleketten uzakta olmanın en yaygın aracının ise göç olmasıdır. Bu süreçte göç edenler öncelikle akrabalarıyla bağlantıya geçtiğinden, büyük şehirlerin varoşlarında büyük gecekondu bölgeleri ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda ise hemşehrilik ile gecekondu kavramları arasında çağrışıma dayalı bir illiyet bağı kurulmaktadır.

Hemşehri derneklerinin faaliyetlerine göz atıldığında çeşitli siyasi, sosyal ve kültürel etkinlik ve işlevler ile karşılaşmaktadır. Hitap ettikleri kitlenin kültürel değerlerini yaşatmak için özel çaba gösteren bu derneklerde, özellikle isimlerinde bulunan yardımlaşma, dayanışma gibi ifadelerle kastedilen faaliyetlerin öne çıktığı görülmektedir. Bunlar, ramazan ayında erzak yardımı, orta ve yüksek öğretimde okuyan çocuk ve gençlere burs verilmesi, basım-yayın faaliyetleri ile kamuoyuna yönelik olarak kitap, broşür ve dergi çıkartarak hemşehrilerinin problemlerini kamuoyu gündemine getirme çalışmaları olarak sıralanabilir.

İnsanların en temel gereksinimleri olan iş ve kalacak yer bulmak konusunda da hemşehrilikğe dayalı ilişki ağlarının etkisi büyüktür. Aynı coğrafi yere ait olmadan doğan karşılıklı güven, göç sürecinde göç edilecek yeri seçmekten, barınacak ev ve çalışacak iş bulmaya kadar her alanda etkili olmaktadır. Çünkü kentin yeni sakinleri için kendilerinden önce gelmiş hemşehrilerin yoğunlaştığı alanlarda iş bulmak ve iş kurmak daha kolaydır. Böylece belirli bölgeden gelenlerin aynı çevrede yerleşmeleri ve belirli iş kollarında yoğunlaşmaları -İzmir’deki baharatçıların ve kahvecilerin hemen hepsinin Konyalı olması gibi- bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Bu dernekler, üyeler arası dayanışmayı amaçlayan gün ve geceler düzenleyerek, seminer ve toplantılar organize ederek, anonim kent ortamında dağınık durumdaki hemşehrileri toparlayıp bir araya getirirler. Böylesi pratiklerin en önemlisi toplu sünnet, kaynaşma yemekleri gibi eğlenceler ve seremonilerdir. Toplu eğlencelerde otantik unsurlar olmasa da yemek, dans, müzik gibi unsurlar otantikliği simgelemeye devam etmektedir. Yine toplu eğlenceler her yaşta hemşehriyi bir araya getirmesi, aradaki farklılıklara rağmen aynılığın vurgulanmasına ve hissedilmesine

Aynur KÖSE

aracılık etmesi ve birbirleriyle tanışmayan hemşehrilerin tanışmalarına olanak sağlaması anlamında büyük önem taşımaktadır.

Hemşehri örgütlerinin dikkat çeken bir diğer yönü ise kolaylaştırıcı iktidar ve mobilizasyona dayalı siyaset anlayışıdır. Göç edilen büyük şehirlerde sağlık, eğitim gibi temel kamu hizmetlerinden yararlanmada karşılaşılan güçlükler veya hizmete ulaşmanın imkânsızlığı, kimi zaman hemşehrilik ilişkileri sayesinde aşılabilmektedir. Söz konusu ağın sunduğu imkânlar ile bu dernekler, hizmeti verenler ile normal koşullarda hizmete ulaşmaları oldukça güç olanlar arasında bir tür köprü işlevi görmektedir. Öyle ki Türkiye’de yaygın olarak kabul gören “adamını bul işini yaptır” prensibiyle hareket eden dernekler, belirli ilişkiler ağının kurucusu ve etkin aktörü haline gelmektedir (Kurtoğlu). Böylece gelinen büyük şehirde kaybolup gitme riski veya sade vatandaş olarak çözülemeyen sorunlar, hemşehrilik kimliği sayesinde çözülebilmektedir. Başka bir ifadeyle sade vatandaşlığın tıkandığı yerde hemşehrilik, çözüm üretici bir aidiyet biçimi olarak imdada koşmaktadır. Bunların sonucunda ise hemşehrilik ilişkilerinin kollamacılık olarak algılanması söz konusu olmaktadır.

III. Siyasi Katılım ve Hemşehri Dernekleri

Hızlı kentleşme ile şehirlerde yaşayan kitlelerin heterojenleşmeye başladığı 1990’ların Türkiye’sinde örgütlenme ve siyasi gelişimleri etkileyebilme ihtiyacı giderek artmıştır. Siyasi katılım, vatandaşların merkezi veya yerel devlet organlarının kararlarını etkilemek üzere tasarlanmış girişimlerdir. Bu çerçevede kırdan kente göçen insanlar, sosyal dayanışma yanında kendi hayatlarını ilgilendiren siyasi kararlara örgütlü bir şekilde katılabilmek için de hemşehri derneklerine yönelmektedir. Bireylerin siyasal sistemden hemşehri dernekleri aracılığıyla talepte bulunmalarından hareketle, bunların siyasi sistem ile birey arasında iletişimi kuran ve bireyin talep ve hoşnutsuzluklarını sisteme aktaran bir ara kurum işlevi kazandığı görülmektedir (Harald, 1999:47-51). Diğer bir deyişle aynı yerden gelenler için dernek kurarak siyasi girdide bulunmak, siyasi katılım yolu haline gelmektedir.

Hemşehrilik bağına dayalı ilişkiler, devlet ve onun kurumlarıyla sorunsuz ilişki kurmak ve devletin kaynaklarının kişi ya da grup yararına dağıtılmasını sağlamak açısından da önemlidir. Bunu seçim dönemlerinde net olarak görmek mümkün olmaktadır. Siyasi organizasyon niteliği taşımamakla birlikte hemşehri dernekleri, büyük şehirlerde özellikle seçim dönemlerinde gözlenebilen verili siyasi ilişkiler ağının en önemli parçalarından birisini teşkil etmektedir. Siyasi partiler ile etkileşime giren hemşehri dernekleri, seçim zamanlarında milletvekili adayları ile temas

Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini Ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik

kurarak, üyelerinin çıkarlarını korumak ve siyasi girdi sağlayabilmek için faaliyete geçerler. Bu çerçevede dernek-parti ilişkisini siyasi olmayan bir zemin üzerine kurulu, süreklilik arz etmeyen ve çıkarların (maddi, sembolik, kişisel ve ortak) ön planda olduğu bir ilişki olarak nitelendirmek mümkündür. Yani hemşehri dernekleri, bir siyasi partiye destek verme karşılığında, üyelerine bazı imkânlar sağlarlar. Kısacası seçim öncesi pazarlıklar ve alışveriş bu ilişkinin en önemli unsurlarıdır. Bu noktada geleneksel köy-kır ortamından koparak kente gelen insanların, kent kültürüne entegre olmasında sığınak işlevinin ötesinde, yöresel kimlikleri temsil eden bu derneklerin, sivil toplumun gereği olarak demokratikleşmeye katkıda bulunması gerektiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Sonuç

Kentleşen, ekonomik ve siyasi liberalleşme sürecinde demokratikleşen yöresel kimlikleri temsil eden ve büyük ölçüde gelenekselliği kent ortamında yeniden yaşatmayı amaçlayan örgütler olarak hemşehri dernekleri, geleneklerin kent ortamında sürdürülmesi ve yeniden üretilmesinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü aynı kentten, köyden göç edenlerin birbirleri için kullandıkları bir tanıtmaya sıfatı olan "hemşehrilik", günümüz kent yaşamında sivil toplum örgütleri haline gelerek önemli işlevler üstlenmektedir.

Hemşehrilik ilişkileri bir yandan sürekli yapı ve anlam değişikliğine uğramakta ve bir yandan da diğer örgüt ve ilişki biçimlerinden farklılık göstermektedir. Ayrıca yabancı bir yerde varlık mücadelesi veren insanlar için "aynı yerden gelme" yani "yerel özdeşlik kurma" çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü hemşehri dernekleri, vatandaş kimliğinin operasyonel olmadığı kamu hizmetlerinde hemşehrilik ağlarını kullanarak kendi adamlarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca kente yeni gelenlerin, hemşehri derneklerine üye olarak sosyal dayanışma sağlamayı ve kendi hayatlarını ilgilendiren siyasi kararları örgütlü bir biçimde şekillendirmeyi amaçladıkları gözlenmektedir.

Aynur KÖSE

KAYNAKLAR

- ANDERSON, Benedict (1993), *Hayali Cemaatler*, Metis Yayınları, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt (2000), *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri (2007), *Kimlik İnşası*, Aşina Kitapları, İzmir.
- CLIFFORD, Geertz (1963), "Primordial Sentiments and Civil Politics in New States", *Old Societies and New States: the Quest for Modernity in Asia and Africa*, The Press Press, Glenco.
- İNSEL, Ahmet (2003), *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- NARLI, Nilüfer, "İlksel Bağlar, Hemşehrilik, Gettolaşma", İnternet Adresi: <http://www.bianet.org/bianet/yazdir/8376>, Erişim Tarihi: 25.09.2007.
- KEYMAN, Fuat (2002), "Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı", *Doğu-Batı*, S:18.
- KURTOĞLU, Ayça (2003), *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*, İletişim Yayınevi, İstanbul.
- KURTOĞLU, Ayça, Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler, *Social Sciences on Contemporary Turkey*, İnternet Adresi: [http://www.ejts.org/document 375. html](http://www.ejts.org/document%20375.html), Erişim Tarihi: 20.09.2007.
- SCHÜLER, Harald (1999), *Türkiye'de Sosyal Demokrasi: Particilik, Hemşehrilik, Alevilik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TAYLOR, Charles (1990), "Modes of Civil Society", *Public Culture*, Cilt:3, S.1.
- TOSUN, Gülgün (2006), *İzmir'de Sivil Toplum*, Alfa Yayınları, İstanbul.